

L.H Feldman, 'Remember Amalek'. Vengeance, Zealotry, and group Destruction in the Bible according to Philo, Pseudo-Philo and Josephus

Review by: אוריאל רפפורט

Zion / ציון, Vol. (תשס"ה) ג, חוברת ג, pp. 401-403

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70036907>

Accessed: 28/11/2011 02:57

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

ספרים ודברי ביקורת

סקירות

Louis H. Feldman, 'Remember Amalek'. *Vengeance, Zealotry, and Group Destruction in the Bible according to Philo, Pseudo-Philo and Josephus*, Hebrew Union College Press, Cincinnati 2004, x+272 pp.

לואיס פלדמן, החוקר המובהק של יוסף בן מתתיהו חמישים שנה ויותר, מגיש לקורא חיבור חדש המתמקד בנושא מוגדר: היחס לרצח עם במקרא ובספרות שנכתבה אחריו. החיבור אינו דן רק ביוסף בן מתתיהו, אלא גם בפילון האלכסנדרוני, שהיקף כתיבתו אינו נופל מזה של יוסף בן מתתיהו, וכן בחיבור 'קדמוניות המקרא', שמחברו אינו ידוע והוא מיוחס לפילון, ומכאן כינוי מחברו – פסאודו־פילון. פלדמן דן גם ביחס של חז"ל לנושא הספר, אם כי הדבר לא צוין בכותרת המשנה המפורטת של החיבור.

תשעת פרקי הספר פותחים בהצגת הבעיה (פרק א) ומסיימים במסקנה (פרק ט). פרקים ב–ה סוקרים את היחס לעמלק של פילון, פסאודו־פילון, יוסף בן מתתיהו וחז"ל. פרק ו מציג דיון מעניין על הקשר שבין עמלק – שהמקרא גוזר עליו השמדה מוחלטת ללא הגבלת זמן – לבין עשו־אדום, שהוא כינוי לרומי בתקופתו של יוסף בן מתתיהו. קשר זה מחייב זהירות מסוימת בפירוש דבריו של יוסף בן מתתיהו על עמלק ועל עשו־אדום בתיאור הסיפור המקראי בקדמוניות היהודים (ספרים א–י).

בשני הפרקים הבאים מביא המחבר דוגמאות נוספות הקשורות לרצח עם. הן נחלקות לשניים: השמדת עם (או עיר או קבוצת בני אדם, כגון כוהני נוב) בפקודת האל (פרק ז) ושלא בפקודת האל (פרק ח). בקבוצת הדוגמאות הראשונה נזכרות השמדת האנושות במבול, ההשמדה המוחלטת של סדום ועמורה, מכת הבכורות במצרים והשמדת שבעת עממי כנען. בקבוצה השנייה נמנים הריגת תושבי שכם בידי שמעון ולוי, השמדת עמי סיחון ועוג, הריגת כוהני נוב בפקודת שאול המלך ומעשה הקנאה של פנחס.

הספר מציג דיונים שיטתיים בנושאים הכלולים בו ומבנה הפרקים אחיד בדרך כלל: הצגת המקור המקראי ולאחר מכן הצגת העמדה, ההתייחסות או הפרשנות הניתנת לכל אירוע בחיבורים השונים – של פילון, של יוסף בן מתתיהו (בעיקר, בחלק הראשון של קדמוניות היהודים), בקדמוניות המקרא ובספרות חז"ל. עוד יש להזכיר כי רבים מפרקי הספר כבר הופיעו בנוסח קודם ('preliminary form', כדברי המחבר בעמ' X–IX) כמאמרים בכתבי עת שונים בשנים האחרונות.

הנושאים הנדונים בפרקי הספר מקבילים למה שמוגדר במבוא כ'בעיה' (עמ' 1–2), כלומר פקודת האל מפי הנביא שמואל לשאול המלך (שמואל א' טו) להשמיד כל נפש מעמלק, מאדם ועד בעלי חיים. להוראה זו אין הגבלת זמן או מקום: 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמים, לא תשכח' (דברים כה, יט). פקודה זו, כדברי פלדמן, מעלה שאלות כבדות משקל, ובהן: האם יש תקדימים או מקבילות

[ציון – רבעון לחקר תולדות ישראל, שנה ע (תשס"ה)]

לפקודה מעין זו? מה הצידיק לפקודה כזו? כיצד מתמודדים פילון, פסאודו-פילון ויוסף בן מתתיהו עם הפן האתי של פקודה זו ובאיזו מידה הם רואים בעמלק מושג סימבולי בלבד? האם קשורה פרשת עמלק לשנאת גויים מצד יהודים בכלל?

בהמשך הדיון מביא פלדמן מספר דוגמאות להשמדת עם (או קבוצת בני אדם באשר הם) מתרבויות המזרח הקדום (שומר, כתובת מישע), מיוון ומרומי. ואולם הוא עצמו מציין שרובן דומות רק באופן חלקי לפקודה האלוהית להשמדה מוחלטת של עמלק, הן מבחינת ההיקף (גברים, נשים, זקנים וטף ואף בהמות), הן מבחינת המקום (אין מגבלה טריטוריאלית), הן מבחינת הזמן (בכל הדורות). מכיוון שמקבילות אלה אינן מציעות תובנה בעלת משמעות לפקודה האלוהית להשמיד את עמלק, נראה לי שיש נימה אפולוגטית בסקירה זו, ואולי נמנע פלדמן מלהרחיב את הדיון בנושא זה והסתפק בהפניה לספרו המקיף של פיליפ שטרן על החרם המקראי.¹

לקביעת יחסם של המחברים השונים לאירוע המקראי הנדון מסתייע פלדמן בין היתר בבחינה כמותית של היקף הדיון בחיבור המאוחר בהשוואה להיקפו במקור – הן הנוסח העברי של המקרא הן תרגום השבעים. אם המחבר המאוחר (פילון, פסאודו-פילון, יוסף בן מתתיהו) ייחד דיון רב במידה ניכרת מן הדיון במקור, לומד פלדמן על מידת החשיבות שייחס אותו מחבר לנושא זה. בעיני נראית בחינה זו מכניית במקצת המקרים ולכן המסקנה העולה ממנה תקפה רק בחלקה.

עניין מיוחד מצאתי בדיונים על אישיותו של יוסף בן מתתיהו על פי כמה מקומות בקדמוניות היהודים (כגון מלחמת ישראל בעמלק במדבר ועוד). פלדמן מסביר את אריכות הדברים של יוסף בהיותם עוסקים בנושא צבאי (תיאור קרב או מצור), שבו חש יוסף בן מתתיהו רצון או צורך להאריך, כמי שהיה מפקד הגליל בראשית המרד הגדול. קו זה בכתיבתו של יוסף בן מתתיהו בקדמוניות היהודים משתלב עם הבלטת כישוריו הצבאיים בחיבוריו האחרים (מלחמת היהודים וחיי יוסף), ועולה בקנה אחד עם רצונו להיראות כמצביא רב פעלים (יומרה שלדעתי היא חסרת שחר).²

הפרק התשיעי והאחרון נושא את הכותרת 'מסקנה' (Conclusion) והוא בעיקרו סיכום של הספר כולו. הוא שב ומדגיש כי הצייון על השמדת עמלק נאמר לדורי דורות ואינו מוגבל לעמלק הספציפי שעמו התנגשו בני ישראל במדבר, עומד על דרכו של פילון להתייחס לסיפורים אלה בדרך הפרשנות האלגורית, דן בהתעלמותו של פסאודו-פילון מכמה עניינים בפרשה זו ומדגיש את התמקדותו בעיקר

1 P.D. Stern, *The Biblical Herem: A Window on Israel's Religious Experience*, Atlanta, Ga. 1991

2 על הבלטת פרשיות מלחמה ראו בעמ' 28 (המלחמה בעמלק). בתיאורי המלחמות רואה פלדמן ביטוי לרצונו של יוסף בן מתתיהו להבליט את התמצאותו בנושאים צבאיים, כגון בעמ' 39, 60, 75, 184. לדעתי אין מדובר בהבלטת הדיון ובהרחבתו כביטוי למומחיותו הצבאית של יוסף בן מתתיהו, כי אם ביומרתו להיחשב מצביא מזהיר. יומרה זו באה לשרת את תדמיתו האישית בעיני קוראיו ולחפות בעיני עצמו על כישלונו כמצביא. לפחות היבטים אחדים של מומחיותו בעניינים צבאיים באו לו מחיבורים בענייני מלחמה (strategemata, כפי שמכונה סוגה זו), שמהם שאב את הטכסיסים שייחס לעצמו בתיאור המצור הרומאי על יודפת. ראו: S.J.D. Cohen, 'Josephus' Personality and the Credibility of his Narrative', *Josephus in Galilee and Rome*, Leiden 1979, pp. 93–97, and the Proceedings of the Josephus Colloquium, שיזפיע ב, Dublin, September 2004

בסכנה שבנישואי תערובת. כמו כן הוא מדגיש את יחסו הזהיר של פילון, שאף על פי שהוא רואה בעימות בין יעקב לבין עשו עימות הנמשך ומגיע עד לעימות היהודי מול רומא (כך משער פלדמן), הוא נמנע מלתת לכך ביטוי מפורש, מחמת יחסיו המורכבים עם השלטון הרומאי. ולגבי יוסף בן מתתיהו, המודע למשוואה עשו=אדום=עמלק=רומא, קובע פלדמן שהוא נזהר מן האפשרות שיוכן כעוין לרומא, ולכן התייחס לדמותו של עשו ביתר עדינות אף מן התיאור המקראי, וגם גישתו לנושא של נישואי תערובת 'דיפלומטית' יותר.

על זהירותו של יוסף בן מתתיהו מצביע פלדמן גם כאשר הוא דן בנושאים הקשורים בגיור. הוא סבור שהדבר קשור ביחסו הנוקשה של הקיסר דומיטיאנוס, שבימיו כתב את ספרו קדמוניות היהודים, לתופעת הגיור, ולרצונו של יוסף בן מתתיהו שלא לפגוע ברגשות הרומאים שבקרבם חי ופעל (ראו עמ' 162-164).

ואכן, פלדמן מצביע במקומות שונים על כך שיוסף בן מתתיהו הולך על חבל דק בין מחויבותו לרומאים מיטיביו לבין נאמנותו ליהודים שנמנו עם קהל קוראיו: הוא נזהר שלא לפגוע ברומא ואף שלא להיראות כנוטה יתר על המידה לצד רומא. בנוסף ל'שיקולים פוליטיים' אלה, השפיע על כתיבתו של יוסף בן מתתיהו גם מוצאו הכוהני, והדבר בולט במיוחד כאשר הוא עוסק בענייני המשטר המדיני או ביחסים בין הלויים לכוהנים.

סיכומו של דבר, לפנינו ספר עשיר במידע, המציג מבט מקיף על ההתמודדות עם הציוויים המקראיים הנוגעים להשמדה מוחלטת (חרם כלשון המקרא) של עמים או של קבוצות אנוש. המחבר אף מציג מקבילות מן העולם הלא יהודי, אם כי לא ברור מה ניתן ללמוד מהן. האם כך נהגו (ונוהגים כיום למרבה הזוועה) גם בחברות אחרות באותם ימים? או שמא אזכורים אלה נועדו בעיקר למטרות אפולוגטיות? למרות היריעה הרחבה של הדיון, עושר המידע והניתוח המעמיק של הטקסטים הנידונים, נראה לי שהיה מקום גם לדיון תרבותי-אנתרופולוגי במהות התופעה, ואולי גם התייחסות אתית, חברתית ותרבותית אליה.

אוריאל רפפורט